

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 15/2 2026 s. 620-637, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

TÜRKÇEDE EK-FİİL ÜZERİNE

Özlem ERDOĞAN*

Geliş Tarihi: 24 Eylül 2025

Kabul Tarihi: 2 Kasım 2025

Öz

Türkçede ek-fiil, isimleri yüklemleştirme işleviyle öne çıkmış olsa da kavramsal çerçevesi, tam anlamıyla çizilememiş bir dil ögesidir. Temel olarak ek-fiilin hangi biçimlerde ve nasıl görüldüğü, bildirme eklerinden farklı olup olmadığı, başlıca hangi işlevleri gösterdiği, hangi kategoride değerlendirilmesi gerektiği ve her şeyden önce bu unsurun bir ek mi yoksa fiil mi olduğu gibi sorular, konunun tam olarak anlaşılmasını güçleştirmektedir. Bu sebeple, ek-fiilin özellikle bu netleşmemiş yönleri üzerine daha fazla çalışılması gerektiği açıktır. Bu çalışmada, ek-fiille ilgili kavramsal alanın oturmasını engelleyen söz konusu sorunların neler olduğu ve bunların nasıl çözülebileceği soruları ele alınmıştır. Bunun için ilk önce genel literatür taranarak “Ek-fiil” başlığının öne çıkan maddeleri ve temel meseleleri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ikinci kısmında ise kaynakların sunduğu bu veriler ve işaret ettiği meseleler de göz önünde bulundurularak “Ek-fiil nedir?” sorusuna cevap aranmış ve ek-fiilden ne anlaşılması gerektiğine dair öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Türk dili, yardımcı fiil, ek-fiil, isim cümlesi.

ON SUBSTANTIVE VERB IN TURKISH LANGUAGE

Abstract

In Turkish grammar, even though the “substantive verb” has come to the fore with its function of making nouns predicates in sentences, it is a language element whose conceptual framework has not been fully drawn. Understanding this concept is difficult because of the following questions: In what forms does the substantive verb appear? How does it differ from copulas? What functions does it have? In what language category does it belong? Is this element a suffix or a verb? For this reason, it is clear that more work needs to be done on these unclear aspects of the substantive verb. In this study, the questions of what all these problems that prevent the conceptual field related to the substantive verb from being settled and how they can be solved are discussed. For this purpose, firstly the general literature has been scanned and the prominent articles and basic issues of the title of “substantive verb” have been emphasized. In the second part of the study, taking into account these data and the issues in grammar studies, the answer to the question “What is a substantive verb?”. Then, suggestions have been presented as to what should be understood from the substantive verb.

Keywords: Turkish language, auxiliary verb, substantive verb, nominal sentence.

* Doç. Dr.; Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, erdogan@cumhuriyet.edu.tr, ROR ID: [04f81fm77](https://orcid.org/04f81fm77).

Giriş

Türkçenin gramerinde çeşitli açılardan kavram karmaşalarının yaşandığı başlıklar vardır. Bunlardan biri de “ek-fiil”dir. Kaynaklarda *ek-fiil* (Korkmaz, 2007a, s. 702), *ek-eylem* (Vardar, 2007, s. 90), *cevher fiili* (Banguoğlu, 1986, s. 474), *cevheri ek fiil* (Özalan 2014 , s. 8), *isim-fiili* (Ergin, 1962, s. 297), *bildirme* (Karaağaç, 2013, s. 390), *kopula* (Kornfilt, 1997, s. 80) ve *yükleç ardılları* (Adalı, 2004, s. 79) gibi farklı terimlerle de ele alınan bu konu, adlandırmadaki çeşitlilikler bir tarafa, içerik bakımından da tam bir bütünlük göstermez. Bu içeriklerde temel olarak “i- fiili ve bu fiilin düşmesi”, “isimleri cümlede yüklem yapma”, “birleşik zaman oluşturma”, “-Dir ekinin işlevleri ve adlandırılması” gibi hususlarda belli başlı bilgiler öne çıkmış olsa da tüm bu maddelerin ayrıntılarıyla ilgili kaynaktan kaynağa değişen ve bu nedenle zaman zaman kafa karıştıran pek çok nokta bulunmaktadır. Bundan dolayı ek-fiilin -özellikle de- bu belirsiz kalmış yönleriyle ele alınması ve konuyla ilgili soru işaretlerinin nasıl giderilebileceği üzerine tartışılması önem arz etmektedir. Bu bağlamda, “Ek-fiil nedir?” sorusu, konunun öne çıkan meseleleri ve çözüm önerileri çerçevesinde şöyle ele alınabilir:

1. Gramerlerde Öne Çıkan Tanım ve Değerlendirmeler

Türkçede ek-fiilin ne olduğuyla ilgili tanım ve değerlendirmeler şu sorular doğrultusunda şekillenmiş görünmektedir:

1. Ek-fiil nedir ve hangi biçimlerde görülür?
2. Ek-fiil ve bildirme farkı nedir?
3. Ek-fiilin işlevleri nelerdir?
4. Ek-fiil bir yardımcı fiil midir?

Buna göre Türkçe gramerlerde ek-fiil konusuyla ilgili öne çıkan meseleler, şu başlıklar altında ele alınabilir:

1.1. Ek-fiilin Tanımı ve Görünümüyle İlgili Değerlendirmeler

Ek-fiil konusunda kaynaklarda en başta *i-* (*imek*) fiiline işaret edilmiştir. Bu fiilin “olmak” anlamındaki Eski Türkçe *er-* fiilinden geldiği, *er->ir->i-* şeklinde bir değişimle zaman içinde *i-* biçimini aldığı, günümüzde bu biçimiyle tek başına kullanılmadığı ve sadece *idi*, *imiş*, *ise* gibi çekimlerle kendini gösterdiği Korkmaz (2007a, s. 702) ve daha birçok araştırmacı tarafından dile getirilmiştir.

i- fiiliyle ilgili yaygın olarak dile getirilen diğer bir bilgi ise bu fiilin dört farklı çekiminin olduğu yönündedir. Buna göre, söz konusu fiilin öğrenilen geçmiş zaman (*güzel i-miş-im*), bilinen geçmiş zaman (*güzel i-di-m*), geniş zaman (*güzel-im*) ve şart (*güzel i-se-m*) çekimlerinde görüldüğü yine genel bir bilgi olarak öne çıkmıştır. Bunlardan geniş zaman haricindeki çekimlerde isim soylu sözcüklerle kip eki arasında kalan *i-* fiilinin genellikle düştüğü (*güzel-mişim*, *güzel-dim*, *güzel-sem*) belirtilmiştir. Geniş zaman çekimindeki ekleşme (*güzel-im*, *güzel-sin*) ise Banguoğlu (1986, s. 474), Ergin (1962, s. 299) ve Korkmaz (2007a, s. 702) tarafından Eski Türkçe *er-ür-men*, *er-ür-sen* vb. çekimler üzerinden açıklanmış ve bu çerçevede, söz konusu çekimde *erür* şeklinde *fiil kökü+zaman eki* eridiği için geriye sadece kişi eklerinin kaldığı ifade edilmiştir.

Buna göre “ek-fiil” terimiyle tam olarak ne kastedildiği hususuna bakıldığında birbirine yakın görünmekle birlikte arada önemli bir farkı barındıran iki temel yaklaşım dikkat çeker.

Bunlardan ilki, temelde *i-* fiilinin kendisini ek-fiil olarak kabul etmek ve bunun yanında, bu fiilin düşerek ekleşmiş biçimlerini de ek-fiil bağlamında değerlendirmek yönündedir. Bu yaklaşım doğrultusunda Bilgegil (1964, s. 271-272), Gencan (1966, s. 230) ve Koç (1992, s. 101) gibi bazı araştırmacılar, *i-* fiilinin ayrıca görüldüğü ve düştüğü iki kullanım biçimini de ek-fiil bağlamında değerlendirmiş ve arada çok kesin bir ayırım yapmamışlardır. Gülensoy (2010, s. 578) da “İsimlerin sonuna getirilerek ek görevi yaptığı için ‘i-mek’ fiiline ‘ek-fiil’ adı verilir.” ifadesine yer vermiş ve bu fiilin düştüğü ve düşmediği her iki örnek tipini de ek-fiilin çekimleri arasında göstermiştir.

Konuyla ilgili ikinci bir yaklaşım ise *i-* fiilinin sadece ekleşmiş biçimlerini ek-fiil olarak ele almak yönündedir. Bu hususta Ediskun (1963, s. 187) *i-* fiiline ayrı yazıldığı zaman yardımcı fiil; bitişik yazıldığında ise ek gibi görüldüğü için ek-fiil denebileceğini belirterek iki kullanım biçimi arasında kesin bir ayırım yapmıştır. Banguoğlu (1986, s. 474) “Dilimizde kökü erimiş, yalnız çekim ekleri hâlinde kalmış bir fiil vardır (...)” ifadesine yer vermiş; *cevher fiili* olarak adlandırdığı bu fiili “E.T. *er-mek* > E.O. *i-mek* > Y.T. *.-mek*” biçiminde göstermiş ve çekimlerini yalnızca *güzel-im*, *güzel-dim*, *güzel-mişim*, *güzel-sem* gibi *i-* fiilinin düştüğü örnekler üzerinden göstermiştir. Demir (2006, s. 439) de *i-* fiilinin sözcüklere bitişik yazılması durumunda yalnızca eklerden oluştuğu için “ekeylem” olarak adlandırıldığını ifade etmiştir.

Kısaca, ek-fiil terimiyle ya *i-* fiilinin kendisi ya da bu fiil kökünün düşmesiyle geriye kalan ekler kastedilmektedir. *i-* fiilinin korunduğu örnekler, farklı değerlendirmelere konu olmuş; bu fiilin düştüğü örneklerde ise sadece ekler şeklinde görülen bir ek-fiilin olduğu görüşü ortak bir nokta olarak öne çıkmıştır. Bunlar, ek-fiilin nasıl ve hangi biçimlerde görülebileceği konusunda karşımıza çıkan ilk cevaplardır.

Bunların dışında, yine ek-fiil olarak ele alınan veya ek-fiil bağlamında gönderme yapılan bir başka unsurdan daha söz edilebilir. Bu unsur, ek-fiilin geniş zaman üçüncü kişi çekimlerinde (*güzel-dir*, *güzel-dirler*) görülen *-Dir* ekidir. Bu hususta temel olarak, *i-* fiilinden farklı bir kökten gelen söz konusu ekin de bir çeşit ek-fiil olup olmadığı tartışılmış; bu ek için *bildirme eki* şeklinde ayrı bir terim önerilmiş ve bu da “Ek-fiil ve bildirme farkı nedir?” sorusunu beraberinde getirmiştir.

1.2. Ek-fiil ve Bildirme / Koşaç Ayrımıyla İlgili Değerlendirmeler

Ek-fiil ve bildirme ayrımıyla ilgili tartışmaların merkezinde, yukarıda belirtildiği gibi, *-Dir* eki vardır. Bu ekle ilgili Korkmaz (2007a, s. 703) ve birçok araştırmacı tarafından Eski Türkçe *tur-* yardımcı fiilinin *tur-ur* şeklindeki geniş zaman çekiminde *turur* > *durur* > *-Dur* şeklinde gerçekleşen ekleşmeye dikkat çekilmiştir. Bu noktada, *i-* fiilinden ayrı bir köke dayanan söz konusu eki nasıl ve hangi adla ele almak gerektiği sorusu ortaya çıkmış ve buna göre, üç farklı yaklaşım gelişmiştir:

İlk yaklaşım, *-Dir* eki için ayrı bir terim kullanmamak yönündedir. Bu çerçevede, Bilgegil (1964, s. 271) “Ek-fiil” başlığı altında *-Dir* ekine de yer vermiş ve ek-fiilin eski *er-* ve *tur-* fiillerinin kalıntıları olduğunu belirtmiştir. Gencan (1966, s. 234) *-Dir* için ayrı bir terim kullanmamış ve bu ekten “*-dir* ek-fiili” olarak söz etmiştir. Banguoğlu (1986, s. 474) *cevher fiilin* bütün kişilerinin *er-* kökünden gelmediğini belirtmiş ve *tur-* fiilinin *er-* fiiline paralel bir *salt fiil* olma istidadı gösterdiğini dile getirmiştir. Demir (2018, s. 120) Türkçede *er-* ve *dur-* şeklinde iki tane ek-fiil bulunduğunu, bunların aslında bir yardımcı fiil olduğunu ama zaman içinde ses düşmeleri ve değişimleri nedeniyle fiil köklerinin yıprandığını belirtmiştir. Kornfilt

(1996, s. 99) konuyla ilgili yalnızca *kopula* terimini kullanmış ve *-Dir* ekinin de epistemolojik işlevler gösteren bir *kopula* olduğunu ifade etmiştir. Johanson (2000, s. 235) *er-* kopula fiilinin yerini sıklıkla *tur-* fiiline devrettiğini belirterek konuyu yalnızca *kopula* terimiyle ele almıştır. Karaağaç (2013, s. 390) yalnızca *bildirme* terimini kullanmış ve benzer şekilde, Boz (2012, s. 73) da *öğretmendim*, *öğretmenmişim*, *öğretmenim*, *öğretmendir* vb. tüm ilgili örnekler çerçevesinde yalnızca *bildirme* terimini tercih etmiştir.

İkinci yaklaşım, *-Dir* ekinin ek-fiilden ayrı değerlendirilmesi gerektiği yönündedir. Bu konuda, Ediskun (1963, s. 188) “*-dir* ve *dirler*’e gelince bunların ek-fiilin çekimi içine girmemesi gerekir. Çünkü, *i-* ile *-dir* arasında bir kök benzerliği görülmemektedir.” ifadesine yer vermiş ve böyle bir ayrımın gerekliliği, daha birçok araştırmacı tarafından dile getirilmiştir. Bununla birlikte, *-Dir* ekinin “ek-fiil değilse ne” olduğu sorusu, tek bir şekilde cevap bulmaması ve bu grupta da kendi içinde farklı görüşler öne sürülmüştür. Buna göre, Topaloğlu (1989, s. 41), Zülfikar (1980, s. 45) ve Savran (2008, s. 184) gibi bazı araştırmacılar, ek-fiilin geniş zaman üçüncü kişi çekimlerinde kullanılan *-Dir* ekinin *bildirme eki* olduğunu dile getirmişlerdir. Koç (1992, s. 100, 175) *-Dir* ekini isim ve fiil cümlelerinin sonuna gelip kesinlik, olasılık vb. anlamlar bildiren bir *koşaç* olarak değerlendirmiştir. İmer vd. (2013, s. 183) *koşacın* asıl görevinin özne ile yüklemi bağlamak olduğunu dile getirmiştir. Uzun (2004, s. 85) “*Ali öğretmen.*” ve “*Ali öğretmendir.*” cümlelerini karşılaştırarak *-Dir* ekinin burada cümleyi kuran unsur olmadığını ve bu ek yokken de gramere uygun cümlelerin kurulabildiğini ifade etmiş ve buradan *-Dir* ekinin aslında *koşaç* olmadığı sonucuna varmıştır. Göksel ve Kerslake (2005, s. 79-81) *-(y)DI*, *-(y)mİş* ve *-(y)sA* biçimlerini *kopula işaretleyicileri* olarak ele alırken *-Dir* ekini ayrı bir başlıkta değerlendirmiş ve bu ekin ihtimal veya kesinlik bildirmesi üzerinde durmuştur. Underhill (1985, s. 33) karmaşık bir öge olan bu ekin genellikle ifadedeki kesinlik veya doğruluğu vurgulamak veya genelgeçerlikleri ifade etmek için kullanıldığını belirtmiştir. Topal (2012, s. 653) “*Çok güzelsin.*” sözüne karşılık olarak söylenebilecek “*Evet güzelimdir.*” gibi bir örnekte durumun kabulünü vurgulamak için *-Dir* ekinin kullanıldığını ve *vurgulama* gibi belli durumlar haricinde bu eke ihtiyaç duyulmadığını dile getirmiştir. Baydar (2012, s. 50) da bu ekin isim ve fiil cümlelerinin sonuna gelen bir *pekiştirme enklitiği* olduğunu ve Türkçenin hiçbir döneminde bir yüklemleştirici olarak kullanılmadığını ifade etmiştir.

Üçüncü yaklaşım ise *bildirme* teriminin yalnızca *-Dir* eki için değil; ek-fiilin geniş zaman çekiminde görülen tüm ekler (*-Im*, *-sIn*, *-Dir*, *-Iz*, *-sInIz*, *-dIrIAr*) için kullanılması yönündedir. Bu yaklaşımı benimseyen Ergin (1962, s. 298), Korkmaz (2007a, s. 703), Üstünova (2010, s. 41) ve Balyemez (2018, s. 74) gibi araştırmacılara göre söz konusu ekler, geniş zaman veya şimdiki zamanı ifade ettiği için *bildirme eki* olarak adlandırılmalı ve ayrıca, bu eklerin düşen kök ve zaman ekinin işlevini de üstlendiği göz önünde bulundurulmalıdır. Yani, buna göre örneğin *çalışkan i-di-m* yapısındaki *-m* ekinin kişi bildirmesine karşılık, *çalışkan-ım* yapısındaki *-ım* eki, kendi işlevinin dışında düşen kök ve zaman ekini de karşıladığı için ayrı bir hüviyet kazanmış olmaktadır.

Kısaca, yukarıdaki tablo göz önünde bulundurulduğunda ek-fiil ve bildirme eki / *koşaç* ayrımının gerekliliğiyle ilgili tartışmalar bir tarafa, böyle bir ayrımla *er-* ve *tur-* köklerinin mi ayırt edildiği, işlevsel bir ayrım mı yapıldığı yoksa ek-fiilin geniş zaman kipiyle diğer kipleri arasında mı bir ayrım gözetildiği gibi hususlarda da birtakım belirsizlikler dikkat çekmektedir. Bu da -hâliyle- hem terim hem de kavram alanı bakımından bir karışıklığa neden olmaktadır.

1.3. Ek-fiilin İşlevleriyle İlgili Değerlendirmeler

Ek-fiilin isimleri yüklemleştirmesi, kaynaklarda bu unsurla ilgili birincil bir işlev olarak öne çıkmış ve hatta, ek-fiil çoğu kez yalnızca bu işlev üzerinden tanımlanmıştır. Örneğin, Gencan (1966, s. 230) tarafından ortaya konan ek-fiil tanımı şöyledir: “Ad soylu bütün sözcüklerin sonuna gelerek onların yüklem olmasını sağlayan parçalara ek-fiil diyoruz.” Topaloğlu (1989, s. 47) şu tanıma yer vermiştir: “İsim soylu kelimelerin yüklem görevinde kullanılmasını sağlayan fiil.” İmer vd. (2013, s. 115) da şu benzer tanımla yine yalnızca bu işleve işaret etmiştir: “İsim soylu kelimelerin yüklem görevinde kullanılmasını sağlayan fiil.” Kısaca, ek-fiilin işlevleri konusunda tanım cümlelerinde çoğu kez tek bir işlevden söz edildiği ve bu işlevin de kabaca “isimleri yüklemleştirmek” olarak açıklandığı dikkat çekmektedir.

Ek-fiilin bu temel işlevi, bazı kaynaklarda ise “isimleri fiilleştirmek” olarak açıklanmıştır. Bu yaklaşımın örneklerini de Ergin (1962, s. 297), Yavuz vd. (2007, s. 151) ile Gülensoy (2010, s. 578) gibi araştırmacılar ortaya koymuş ve bu isimlerden Ergin (1962, s. 297) *i-* fiiline “isimleri fiilleştirdiği için” isim-fiil dendiği yönünde bir açıklamaya yer vermiştir.

Ayrıca, bu konuda Balyemez (2018, s. 72) “*Hava güzelse pikniğe gideriz.*” gibi bir örnek üzerinden ek-fiilin şart çekimindeki yapıların yüklem değil de zarf olduğunu belirtmiş ve buradan hareketle “‘Ek-fiil isimleri yüklem yapar.’ genellemesinin her zaman geçerli olmadığı açıktır.” ifadesine yer vermiştir. Boz (2012, s. 46-47) da bu hususla ilgili olarak buradaki “şart çekimi” başlığının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini çünkü bu yapıların biçimsel olarak eylem çekimlerine benzeseler de anlam olarak şart bildirdiklerini, ulaç/ulaç öbeği olduklarını ve bir cümle oluşturmadıklarını ifade etmiştir.

Buraya kadar öne çıkan hususlar, ek-fiilin isimlerle olan kullanımıyla ilişkilidir. Bunun haricinde, bir de fiillerle olan kullanımına değinilmiş ve bu ikinci kullanımda ise ek-fiilin “birleşik fiil çekimi” veya “birleşik zaman oluşturmak” yönünde bir işlev gösterdiği dile getirilmiştir. Söz konusu işlev, kimi zaman ek-fiil tanımlarına da dâhil edilmiş ve bu tanımların bir örneğini Korkmaz (2007b, s. 81) şöyle ortaya koymuştur: “(..) ad soylu kelimelerin yüklem olarak kullanılmasını sağlayan ve birleşik fiil çekimlerinde de görev alan fiil.” Tanıma doğrudan dâhil edilmese bile burada sözü edilen ikinci kullanım biçimine aslında hemen her kaynaktan rastlamak mümkündür. Bu konuda, ek-fiilin *geliyordu*, *geliyormuş*, *geliyorsa* gibi “hikâye, rivayet ve şart” çekimlerini oluşturduğu, genel bir bilgi olarak öne çıkmıştır.

“Ek-fiilin ikinci işlevi” olarak açıklanan bu hususla ilgili genel temayülün dışında değerlendirmelerden de söz etmek mümkündür. Söz gelimi, Gemalmaz (2010, s. 214) bu konuda Türkçede yapı itibarıyla tek tip cümle olduğunu ve onun da isim cümlesi olduğunu belirtmiş ve ardından bunu şöyle açıklamıştır: “Kılış bildiren cümlelerin yüklemeleri de önce fiilden yapılmış bir isim şekline konur. Sonra bu ismin ek-fiille oluşturduğu yüklem fiilinin kipleri üzerine ya bildirme ekleri, ya da iyelik ekleri getirilerek hüküm şahsa bağlanmış olur.” Alyılmaz (1994, s. 220) ve Daşdemir (2014, s. 128) de bu çerçevede ek-fiilden önceki yapıyı isim (yüklem ismi) olarak değerlendirmiş; Özalan (2014, s. 26) ve Ertane Baydar (2016, s. 166) ise ek-fiilin birleşik zaman / birleşik fiil çekimi oluşturmak gibi bir işlevinin olmadığı yönünde açıklamalara yer vermişlerdir. Buna göre örneğin *gelmişti* çekiminde *-miş* sıfat-fiil ekidir ve fiili isme dönüştürmüştür. *i-* fiili de bu ismi yüklem yapmış ve dolayısıyla, birleşik zaman oluşturmak gibi ikinci ve farklı bir işlev göstermemiştir.

Bu hususta, *birleşik zaman* teriminin düzeltilmesi gerektiğini dile getiren Gülsevin (1997, s. 214-224) ise söz konusu terimle kastedilen yapılarla ilgili genel değerlendirmelerin birçok açıdan sorunlu olduğunu belirterek bunların yeniden gözden geçirilmesini önermiştir. Bu doğrultuda, fiil çekimleri tablosuna yeni şekillerin de eklenebileceğini belirten Gülsevin (1997, s. 220) *iç-er-i-di* ve *iç-er ol-du* gibi yapıları karşılaştırarak bu örneklerde *ol*-fiilinin *i*-fiiliyle aslında aynı yapı içinde benzer bir işlevle kullanıldığını dile getirmiştir.

Konuyla ilgili dikkat çeken bir başka husus *gelmiştir*, *gelecektir*, *gelmelidir* vb. örnekleri fiil çekimleri tablosunda konumlandırma meselesidir. Bununla ilgili olarak kaynaklarda söz konusu örneklerin de “birleşik çekim” sayılıp sayılamayacağı üzerinde durulmuş; ancak, bu konuda çok kesin bir kanaat ortaya konmamıştır. Örneğin, bu meseleye değinen araştırmacılardan Ergin (1962, s. 312) *-Dir* ekinin fiil çekimlerine katılarak onları arka arkaya iki çekim eki almış bir birleşik çekim durumuna soktuğunu ve bunun tam bir birleşik çekim olmasa da birleşik çekim sayılabileceğini ifade etmiştir. Korkmaz (2007a) bu tip örneklere birleşik fiil çekimleri arasında yer vermemiştir. Atabay vd. (2003, s. 206) söz konusu örnekler üzerinden *-Dir* ekinin “bir tür birleşik zamanlı eylem tümceleri” oluşturduğunu dile getirmiştir. Baydar (2012, s. 50-51) ise bu konuda *pekiştirme enklitiği* olarak tanımladığı *-Dir* ekinin birleşik çekim oluşturmak gibi bir işlevinin olmadığını belirtmiştir.

Kısaca, ek-fiilin işlevleriyle ilgili öne çıkan hususlara bakıldığında isimleri yüklem yapma ve bunun dışında, birleşik zaman oluşturma şeklinde başlıca iki maddenin öne çıktığı görülmekte ve bu noktada, birbirinden aslında çok farklı görünen işlev, yapı ve kullanım özellikleri dikkat çekmektedir. Bu durum, aradaki tüm bu farklılıkların aynı başlık altında ele alınıp alınmayacağı sorusunu akla getirmekte ve bundan dolayı, konunun zaman zaman farklı açılardan sorgulanmasına da neden olmuş görülmektedir.

1.4. Ek-fiil ve Yardımcı Fiil İlişkisiyle İlgili Değerlendirmeler

Ek-fiille ilgili dikkat çeken başlıklardan bir diğeri ise bu unsurun hangi dil kategorisinde değerlendirilmesi gerektiği meselesidir.

Bununla ilgili olarak, Vural (2013, s. 42-49) kaynaklarda yardımcı fiil ve ek-fiilin nasıl ele alındığı konusunu oldukça ayrıntılı bir şekilde işledikten sonra bu iki unsurun iki ayrı dil kategorisi olarak değerlendirildiğini ancak bir başlık altında anlatılanların diğere de dâhil edildiğini belirtmiştir. Sonuçta ek-fiil ve yardımcı fiili birbirine yakın iki ayrı unsur olarak görüp birbiri içinde veya yan yana getirerek ele almanın doğru olmadığı kanaatini dile getiren Vural (2013, s. 49) sözünü ettiği karmaşayı çözmek için “*i*- yardımcı fiili” terimini önermiş ve bu terimin söz konusu fiilin tasnifteki yeri ve işlevini daha açık bir hâle getireceğini savunmuştur.

Yener (2018, s. 142, 149) yardımcı fiil değerlendirmesine katılmayarak “*+i*- biçim birimi adları yüklem yapan bir ektir.” görüşünü ortaya koymuş ve tıpkı *tur-* yardımcı fiilinden gelişen *-Dir* eki gibi, *yori-* yardımcı fiilinden gelişen *-yor* eki gibi bu unsurun da artık ek olarak görülmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Delice (2022a, s. 462-463) en başta yardımcı fiillerin Türkçede üç farklı şekilde görülebileceğini belirtmiştir. İlk gruptaki yardımcı fiiller, isimleri yüklemleştirir: “*Çiçekler güzel imiş.*” gibi. İkincisi, isimleri fiilleştirerek yüklemleştirir: “*Gereğini arz ederim.*” gibi.

Üçüncüsü ise asıl fiillere kip anlamı yükler: “*Biz bu dünyadan gider olduk.*” gibi. Bu ayrıma göre, *güzel i-miş* örneğindeki *i-* fiili, yardımcı fiil olmaktadır.

Bunun yanında yardımcı fiil konusu içinde ek-fiilden de söz edilebileceğine değinen Delice (2022b, s. 298) bununla ilgili olarak da Ediskun’un yardımcı fiil / ek-fiil ayrımının nasıl yapılması gerektiğine dair şu görüşünü paylaşmıştır:

Ermek mastarı Batı Türkçesine geçerken *r* düşmüş, *e* de *i* olmuş; bu suretle, *imek* şeklini almıştır. Bu duruma göre; bu mastarın kökü *i-*’dir. Bugün, kelimelerden ayrı yazıldığı zaman bu fiile yardımcı fiil, kelimelere bitişik yazıldığı zaman ek gibi görüldüğü için ek-fiil demekteyiz. (Ediskun, 1963, s. 187; Akt. Delice, 2022b, s. 298)

Buna göre meseleye benzer bir açıdan yaklaşan Delice (2022b, s. 298) de ek-fiili “*imek* fiilinin tamamen düşmesi sonrasında ekleşmesi” olarak ele almış ve bu ekleşmenin şu üç değişik şekilde görülebileceğini ifade etmiştir: [*Kip eki+kişi eki*] yapısındaki kullanımlar (*yaşındaymışım*); *sadece* [*kip ekleri*] ile gerçekleşen kullanımlar (*vardı*); *sadece* [*kişi ekleri*] ile gerçekleşen kullanımlar (*muhtaçsınız*). Delice (2022b, s. 298) bu görüşlerine ilaveten, yardımcı fiilin ekleşerek ek-fiil olması hadisesinin bir benzerinin *dur-* yardımcı fiilinde de görüldüğünü belirtmiş ve buna göre söz konusu fiilin ekleşmesiyle “*-Dir* ek-fiilinin” ortaya çıktığını da ifade etmiştir.

Özetlemek gerekirse, ek-fiilin tasnifteki yeri konusunda yardımcı fiiller ve ayrıca, ekler olmak üzere iki kategori öne çıkmış görünmektedir. Buna göre, ek-fiilin aslında bir yardımcı fiil olduğu, yardımcı fiil olsa da artık bir ek olarak görülmesi gerektiği ve “yardımcı fiiller” konusu içinde ekleşen yardımcı fiilleri ifade ettiği gibi farklı görüşler dile getirilmiştir.

1.5. Genel Değerlendirme

Yukarıdaki başlıklarda ortaya konan bilgi ve değerlendirmeler göz önünde bulundurulduğunda *güzeldi*, *güzelmiş* gibi örneklerde kök düştüğü için sadece ekler şeklinde görülen bir ek-fiilin olduğu ve bu ek-fiilin isimleri cümlede yüklem yaptığı yönündeki bilgiler, - farklı terim ve adlandırmalar altında da olsa- yaygın olarak dile getirilmiş ve büyük ölçüde kabul edilmiş görünmektedir. Bununla birlikte, *güzel idi* ve *güzel imiş* gibi örneklerde *i-* fiilinin yardımcı fiil mi yoksa ek-fiil mi olduğu konusunda ortak bir söylemden söz etmek güçtür. Bunun dışında, “Ek-fiil, isimleri fiilleştirir mi; yüklemleştirir mi?”, “Yüklemleştirme, ‘*Hava güzelse dışarı çıkarız.*’ gibi örneklerde neden görülmez?”, “Geniş zaman üçüncü kişi çekimlerinde görülen *-Dir*, bildirme eki midir?” ve “Geniş zamanın birinci ve ikinci kişi çekimlerinde görülen *-Im*, *-sIn*, *-Iz*, *-sInIz* ekleri bildirme eki midir?” gibi sorular doğrultusunda ele alınması gereken birçok meseleden daha söz edilebilir. Ayrıca *gelmişti*, *gelirmiş* vb. fiil çekimlerinde ek-fiilin ikinci bir işlev göstererek “birleşik zaman” oluşturduğu konusu da sorgulanmalıdır. Bu konuyla bağlantılı olarak, *gelmişti* ve *gelmiştir* örnekleri arasındaki ortak ve farklı noktalar üzerinde de düşünmek gerekir.

Sonuçta konuyla ilgili tüm bu soru işaretleri, ek-fiilin anlaşılmasını ve anlatılmasını güçleştirmekte ve bir kafa karışıklığına neden olmaktadır. Dolayısıyla konunun sınırlarını daha net bir şekilde çizebilmek bakımından bu tür soru işaretlerinin giderilmesi önemli bir gerekliliktir. Bu bağlamda, sunulabilecek çözüm önerileri ve buna göre, ek-fiil için çizilebilecek kavramsal çerçeve ise şu şekilde olabilir:

2. Ek-fiilin Tanımlanmasında İzlenebilecek Yol ve Öneriler

Ek-fiil konusunda ilk olarak bu unsurun tasnifteki yerini ve kategorisini belirlemek, bu konudaki diğer meselelerin çözümü için de gerekli görünmektedir. Bu nedenle, ilk aşamada ek-fiilin hangi dil kategorisinde olduğu sorusuyla başlanmalıdır.

Bilindiği üzere, Türkçenin çeşitli tarihî dönemlerini konu alan çalışmalarda *er-* > *ir-* > *i-*, *tur-* > *dur-* ve *bol-* > *ol-* fiillerinin birer yardımcı fiil olarak isimleri yüklem yaptığı kaydedilmiştir.¹ Buradan hareketle, en başta isimleri yüklem yapan bir yardımcı fiil kategorisinden söz edilebilir. Bu kategoride sözü geçen üç fiilden ikisinde -yani, *er-* ve *tur-* fiillerinde- zaman içinde farklı yön ve derecelerde ekleşmeler gerçekleşmiştir. Ek-fiil kavramı da temelde bu ekleşmelerle ilgili görünmektedir.

Buna göre, ek-fiil konusuna “Yardımcı Fiiller” üst başlığında, isimleri yüklem yapan yardımcı fiiller konusu içinde, ekleşmeye uğrayan söz konusu fiilleri anlatmak üzere yer verilebilir. Bu bağlamda, üzerinde durulabilecek iki yardımcı fiil vardır ve ek-fiilin ne olduğu ve hangi biçimlerde görüldüğü gibi sorulara da bu fiiller üzerinden cevap aramak gerekir.

2.1. Ek-fiilin İlişkili Olduğu Yardımcı Fiiller ve Görüldüğü Yapılar

2.1.1. *i-* Fiili

Eski Türkçe *er-* fiilinin *e>i* değişimi ve *r* ünsüz düşmesine uğramış biçimi olan *i-* kökü, bu biçimiyle henüz ekleşmemiştir. Yani bu aşamada hâlâ fiildir. Bugün kullanım alanı oldukça sınırlı olan bu fiili şu iki şekilde görmek mümkündür:

1. “olmak” şeklindeki kendi sözlüksel anlamıyla çok nadir de olsa görülebilir: *Ne idiği / olduğı belirsiz*. Bu kullanım biçiminde fiil kökü, henüz sözlüksel anlamından boşalmadığı için asıl fiildir.

2. Sözlük anlamından uzaklaşarak birlikte kullanıldığı ismi yüklemleştirmek yönünde dilbilgisel bir anlam üstlenir: “*Hava güzel idi.*” gibi. Bu dilbilgisel anlamı üstlenen *i-* fiili ise artık bir yardımcı fiil niteliği gösterir. Bu kullanımda yüklem olan isimler, kavram olarak bir kılış veya oluşu -yani, bir eylemi- değil; yine bir ismi karşılar. Diğer bir ifadeyle, yardımcı fiil burada ismi fiilleştirmez; sadece bu ismin cümlede yüklem olmasını sağlar ve böylece, isim cümlelerinin kurulmasında görev almış olur. *i-* fiilinin yardımcı fiil olarak bu kullanımı da çok yaygın değildir. Bununla birlikte, asıl fiil olduğu örneklere göre daha sık görüldüğü ifade edilebilir.

Kısaca, *i-* fiili düşmemiş olarak “*i-*” biçimiyle kullanıldığında nadiren asıl fiil; genellikle de yardımcı fiil kategorisindedir. Bu aşamada henüz bir ekleşme görülmediği için ek-fiilden söz etmeyi gerektiren bir kullanım da yoktur.

¹ Gabain (2007, s. 87-88) Eski Türkçede *er-*, *tur-* ve *bol-* fiillerinin birer yardımcı fiil olarak isim çeşitlerine bağlandığını ve bunlardan *tur-* fiilinin yardımcı fiil olarak daha seyrek görüldüğünü; *bol-* fiilinin ise “imek” manasıyla “olmak” manasında olduğu kadar çok geçmediğini kaydetmiştir. Buradaki *bol-* fiilinin isimleri yüklemleştirmesine Tekin (2016, s. 188) “*özüm karı boltum (T5)*”, “*eşilik kız oğluş küş boltu.*” gibi örnekler vermiştir. Turan (1996, s. 284) Eski Anadolu Türkçesinde de *ol-* fiilinin bir cevheri fiil olarak kullanıldığını ifade etmiş; Aksu (2019, s. 1873) da bu dönemde *ol-* fiilinin çok yaygın olmasına da bildirme ve cevher fiil işlevinde kullanıldığını ve ayrıca, bu özelliğin Türkiye Türkçesinde de devam ettiğini belirtmiştir. Kornfilt (1997, s. 81) ise bu konuda *ol-* fiilinin bir *copula* olarak düşünülebileceğini belirtmiş; ancak, bunun yanında, *be* ve *become* arasındaki belirsizliğe de dikkat çekmiştir. Delice (2022b, s. 301) de bu fiilin yardımcı fiil mi yoksa asıl fiil mi olarak kullanıldığı meselesi sözdizimsel olarak sorgunlandığında asıl fiile daha yakın bir anlamın gözlemlendiğini ve bundan dolayı, bu fiilin *yüklemlik yardımcı fiil* oluşuna ihtiyatla yaklaşmak gerektiğini ifade etmiştir.

Ek-fiil kullanımı ise *i-* fiilinin düşmesi durumunda ortaya çıkar. Buna göre, *güzel idi* örneğindeki gibi yardımcı fiil olarak kullanıldığında bu fiil, genellikle düşme eğilimi gösterir ve *güzeldi* gibi örnekler görülür. Düşen *i-* fiili, burada kendi işlevini üzerine gelen kip ve / veya kişi eklerine yükler. Bunun sonucunda, kökü olmadan sadece üzerine aldığı eklerle görülür hâle gelen bir “ekleşmiş fiil” ortaya çıkar. “Ek-fiil” terimi, işte bu ekleşmeyi belirtmesi ve daha önemlisi, fiilin üzerinde gelmesi gereken eklerin neden ismin üzerine geldiğini açıklaması bakımından uygun bir adlandırma olarak görünmektedir. Bu bakımdan, söz konusu terim, daha önce Ediskun (1963, s. 187) ve Delice (2022b, s. 298) tarafından da belirtildiği gibi, *i-* yardımcı fiilinin sadece bu kullanım biçimini ifade etmek üzere tercih edilebilir.

O hâlde, burada “ek-fiil” ile kastedilen, *i-* yardımcı fiilinin düşen ve düştüğü için de aldığı ekler üzerinden ifade bulan biçimidir. Bu durumda, ek-fiilin nasıl ve hangi biçimlerde görülebileceğini saptamak için düşen *i-* fiilinin alabildiği eklerle bakmak gerekir. Eklerle bakıldığında ise bu husus, “*i-* fiilinin isimleri bir temel veya iç cümlede mi yoksa bir yan cümlede mi yüklemleştirdiğine” göre iki grupta ele alınabilir:

Temel veya iç cümlede yüklemleştirme söz konusuysa ek-fiil için aynı görünüm şekillerinden söz edilebilir. Yani, i- fiili “*Hava güzel imiş.*” gibi bir cümlede veya “*Ayşe ‘Hava güzel imiş.’ dedi.*” örneğindeki gibi bir iç cümlede ismi yüklemleştirmiş olabilir. Bu durumda, *i-* fiili düştüğünde ek-fiilin görünüm ve kullanım biçimleri, temel ve iç cümlelerde şöyle olacaktır:

1. [Kip Eki + Kişi Eki] biçiminde olabilir: *güzelmişim, güzelmişsin, güzelmişiz, güzelmişsiniz, güzelmişler; güzeldim, güzeldin, güzeldik, güzeldiniz, güzeldiler.* Bu örneklerde düşen *i-* fiili, işlevini üzerine gelen kip ve kişi eklerine yükler. Böylece, sözü geçen ekler burada sadece kendi işlevini değil; düşen yardımcı fiilin de işlevini yansıtır ve bu da toplamda ek-fiili verir. Ek-fiil, öğrenilen ve bilinen geçmiş zaman kiplerinin üçüncü teklik kişi hariç tüm çekimlerinde bu şekilde görülür.

2. Sadece [Kip Eki] biçiminde olabilir: *güzelmiş; güzeldi.* Bu örneklerde düşen *i-* fiili işlevini üzerine gelen kip ekine yükler. Bunun sonucunda, söz konusu ek sadece kendi işlevini değil; düşen yardımcı fiilin de işlevini yansıtır. Ek-fiilin bu görünümüne ise öğrenilen ve bilinen geçmiş zaman kiplerinin üçüncü teklik kişi çekimlerinde rastlanır.

3. Sadece [Kişi Eki] biçiminde olabilir: *güzelim, güzelsin, güzeliz, güzelsiniz.* Bu örneklerde “yardımcı fiil+ geniş zaman eki” düşmüş ve bu düşen çekimin işlevi, kişi eklerine yüklenmiştir. Bundan dolayı, buradaki kişi ekleri de yalnızca kendi işlevini değil; düşen yardımcı fiil ve geniş zaman ekinin işlevlerini yansıtır ve bu yönüyle, ek-fiili ifade eder. Ek-fiilin bu biçimine ise geniş zamanın üçüncü kişi haricindeki çekimlerinde rastlanır.

Yan cümlede yüklemleştirme söz konusuysa yukarıdakilerden biraz daha farklı örnekler görülür. Buna göre, i- yardımcı fiili “düşmemiş olarak” *-ken* zarf-fiil ekini veya *-sA* şart-fiil ekini² de alabilir ve bu kullanımıyla isimleri yan cümlede yüklem yapar: “[*Biz çocuk iken bilgisayar yoktu.*” ve “[*Herkes hazır ise*] başlayabiliriz.” gibi. Yani, aslında burada da bir yüklemleştirme vardır. Tek fark, bu yüklemleşmenin bir temel veya iç cümle yerine yan

² Buradaki *-sA* ekini kip kategorisinde değil, fiilimsiler kategorisinde değerlendirmek gerekir. Gülsevin (1990, s. 125-143), Karahan (1994, s. 471-474), Develi (1995, s. 91-94), İlhan (2009, s. 252-260) ve Boz (2012, s. 48) gibi araştırmacılar, bu eki şart ifade etmesi durumunda “zarf-fiil / ulaç” eklerine dâhil etmiş; Yücel (2000, s. 110) “şart zarf-fiil” olarak ele almış; (Delice, 2007, s. 47) isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiile ek olarak “şart-fiil” adını verdiği dördüncü bir fiilimsi grubu içinde değerlendirmiş; (Benzer, 2010, s. 138) çoklu işlevinden dolayı bu eke “dilek-şart kipi” yerine “*-sA* eki veya *-sA* kip eki” şeklinde atıfta bulunmayı önermiştir.

cümlede gerçekleşmiş olmasıdır. İşte bu tür örneklerde *i-* fiilinin düşmesi durumunda ek-fiil kullanımının biraz daha farklı bir şekilde gerçekleştiği görülür. *i-* fiili düşerken işlevini bu kez kip ve / veya kişi kategorisindeki eklerle değil; fiilimsiler kategorisindeki söz konusu eki aktarır ve böylece, bu ekler de kendi işlevlerinin yanı sıra, düşen yardımcı fiilin de işlevini yansıtır.

Kısaca, *i-* fiilinin açıkça görülmesi durumunda bir yardımcı fiilden; bu fiilin düşmesi hâlinde de ek-fiilden söz edilebilir. Düşme durumunda *i-* fiilinin işlevini üstlenen ek veya ekler, ek-fiilin ne olduğu, nasıl ve hangi biçimlerde görülebileceği sorusunu önemli ölçüde cevaplamaktadır. Bununla beraber, bu sorunun bütünüyle cevaplanmış olması için *dur-* fiilindeki ekleşmeye de bakmak gerekmektedir.

2.1.2. *dur-* Fiili

-Dir eki, günümüz Türkiye Türkçesinde genellikle ek-fiilin geniş zaman üçüncü kişi çekiminde görülse de bu ekin dayandığı *tur-* fiili, kimi tarihî lehçelerde *turur* biçimiyle diğer kişiler için de kullanılmıştır. Örneğin, Harezmi Türkçesinin önde gelen eserlerinden *Nehcü'l-Ferâdis*'e bakıldığında *turur* yardımcı fiilinin altı farklı kişiye göre çekimlenmiş şu ve benzer kullanımına rastlanmaktadır: “*Men Cebre 'il turur-men* (56-1); *Taqı sen müşrik turur-sen* (47-15); *ol yerning atı cehennem turur* (14-10); *Biz Ya 'qūb peygambar oğlanları turur-miz* (114-1); *Siz kim turur-siz?* (64-8); *taqi mu 'minler andın rāzī tururlar* (102-15)” (Eckmann, 2004). Diğer taraftan *er-* fiili de sadece birinci ve ikinci kişilerde değil; üçüncü kişilerde de kullanılmıştır. Örneğin, aynı eserde hem ikinci hem de üçüncü kişilere işaret eden şu çekimlere de rastlanmaktadır: “*Yā Rebbī, sen bizim Rebbümüz erür-sen, tēp iqrār qıldılar* (273-5); (...) *taqi munça enbiyā ve evliyā ve 'ulamālar kim dīn içinde tabīb-i haziq erürler* (424-4)” (Eckmann, 2004). Bu ve benzer örnekler, *er-* ve *tur-* fiillerinin aynı dizisel bağıntıda iki alternatif öge olarak kullanıldığını göstermesi bakımından önemlidir.

Buradaki dizisel eşdeğerlilik, sadece tarihî lehçelerle de sınırlı görünmemektedir. Bugün Türkmen Türkçesinde de isimlere gelen *-Dir* ekinin tüm kişilere göre çekimlendiği bilgisi Sarıyev ve Güder (1998, s. 93), Kara (2005, s. 103), Uygur (2008, s. 7) ve daha birçok araştırmacı tarafından dile getirilmiş ve bu isimlerden Sarıyev ve Güder (1998, s. 93) söz konusu çekimi şöyle örneklendirmiştir: *güyclü+dir+in*, *güyclü+dir+siñ*, *güyclü+dir*, *güyclü+dir+is*, *güyclü+dir+sıñız*, *güyclü+dir+ler*. Bu kullanımın en tipik örneğini günümüzde Türkmen Türkçesi sunuyor gibi görünse de zaman zaman diğer lehçelerden de benzer örnekler kaydedilmiştir. Örneğin, Topal (2012, s. 653) da söz konusu ekin Yeni Uygur Türkçesinde birinci teklik kişiyle kullanımını gösteren şu örneklerle dikkat çekmiştir: *qobul qil-guçı+dur+män* (*kabul edendirim / kabul edenim*), *män Räsululla'+dur+män* (*peygamberim*). Çağdaş lehçelerde rastlanan bu tür örnekler de yine *-Dir* ekinin aynı yapı içinde kullanılan alternatif bir öge olduğunu göstermesi bakımından kayda değerdir.

Benzer bir durum, aslında Türkiye Türkçesinde de gözlemlenir. Günümüzde *güzeldirim*, *güzeldirsin* vb. çekimlere rastlamak mümkündür ve bunlar *güzel turur-men/sen* yapısına dayanmaktadır. Bu tür örneklerde *güzeldirim / güzelindir*, *güzeldirsin / güzelsindir* şeklinde yer değiştirmeler de olabilir. Buradaki *yer değiştirme* hadisesi, *gelecekmişler / gelecekteymiş* gibi bazı fiil çekimlerinde zaten görülmektedir. İşte benzer bir yer değiştirmenin *güzelindir*, *güzelsindir* gibi örneklerde de olabileceği göz önünde bulundurulduğunda bu tür örneklerdeki

-*Dİr* ekinin sonradan eklenmediği, aksine en başından beri bu çekimin bir parçası olduğu söylenebilir.

Tüm bu örnekler, aynı zamanda şunu da göstermektedir: *tur-* fiilinin veya *-Dİr* ekinin sadece üçüncü kişilerde kullanılması, Türkçenin her dönemi ve her lehçesi için geçerli bir kaide değildir. Hatta, -yukarıda *Nehcü'l-Ferâdis*'ten verilen örneklerde olduğu gibi- aynı eser içinde bile ikili kullanımlara rastlanmaktadır. Türkiye Türkçesindeki duruma bakıldığında ise *er-* fiilinden gelen eklemeler, birinci ve ikinci kişilerde; *tur-* fiilinden gelen eklemeler de üçüncü kişilerde yerleşiklik kazanmış gibi görünür. Bununla beraber, *güzeldirim* (< *güzel turur-men*) gibi bu genellemenin dışında kalan örnekleri de değerlendirmelerde dikkate almak gerekir.

er- ve *tur-* fiillerinden gelen eklemeler arasında -elbette- bazı farklılıklardan da söz etmek mümkündür. Mesela, Eski Türkçe *er-* fiili, günümüzde hem *i-* şeklinde yardımcı fiil olarak hem de bu fiilin düşmesiyle ek-fiil olarak iki türlü kullanımını sürdürmektedir. *tur-* fiili ise yardımcı fiil olarak kullanımı tamamen ortadan kalktığı için sadece ek-fiil olarak devam etmektedir. *i-* fiilinde fiil kökü düşmüş ve ekleşme, bu fiile eklenen ekler üzerinden gerçekleşmiştir. *tur-* fiilinin *turur* > *durur* > *-Dİr* şeklindeki ekleşme sürecinde ise fiilin aldığı ekler düşmüş ve ekleşme, bu kez fiil kökü üzerinde gerçekleşmiştir. Yani, ekleşmenin yönü ve derecesi farklıdır.

Aradaki bir diğer farklılık da anlam boyutunda gözlenir. *er-* yardımcı fiilinden gelen örneklerden farklı olarak, *tur-* fiilinden gelen örneklerde çoğu kez kesinlik veya ihtimal gibi anlamlar da sezilmektedir. Örneğin, “*Men Cebre’il turur-men (56-1)*” (Eckmann, 2004) cümlesinde ve bu cümlenin “*Ben Cebrail’dirim / Cebrail’imdir.*” şeklindeki karşılığında bir kesinlik ifadesi ön plandadır. “*(...) taqı uçtmağlıg turur-sen (204-14)*” (Eckmann, 2004) örneğinde ve bunun “*(...) ve cennetlikdiresin / cennetliksindir.*” şeklindeki karşılığında ise bir ihtimal, varsayım veya öngöründen söz edilebilir. Dolayısıyla *güzeldirim* (< *güzel turur-men*) çekimi -ve bunun yer değiştirmeye uğrayan *güzelimdir* biçimi- *güzelim* (< *güzel erür-men*) çekiminden anlamca farklı görünmektedir. Bununla birlikte, söz konusu farklılık, örneğin *çocuklar gibi* ve *çocuklar için* şeklindeki edat öbeklerinde *gibi* ve *için* edatlarının aynı yapı içinde aynı şekilde yer alıp farklı anlamları ifade etmesi gibidir. Yani, burada dizisel eşdeğerlilik değişmediği için farklı bir kategori tanımını gerektirmeyen anlamsal değişimler söz konusudur.

Bu hususta, üçüncü kişi çekiminin *güzeldir* veya *güzel-ø* şeklinde görülmesine de değinmek gerekir. Buradaki *güzeldir* kullanımı, hem *güzelim*, *güzelsin*, *güzeldir* çekimi içinde hem de *güzeldirim*, *güzeldiresin*, *güzeldir* çekimi içinde olağan görünür. *güzel-ø* kullanımı ise *güzel turur-[ol]* yapısına dayanıyor olabileceği gibi, *güzel erür-men/sen/[ol]* çekimindeki *erür* yardımcı fiilinin eksiltilmesiyle de ortaya çıkmış olabilir.³ Ayrıca, *güzel erür-[ol]* çekimi temel alınırca *-Dİr* ekinin bu durumda sonradan eklenmiş olması da muhtemeldir. Bu noktada, söz konusu ihtimallerden hangisinin geçerli olduğunu kestirmek güçtür. Bununla beraber, *güzel-ø* gibi eksiz kullanım örneklerinin -art zamanlı ve varsayımsal da olsa- her iki çekime göre açıklanabiliyor olması, bu tür örneklerin de doğrudan ek-fiil konusuyla ilişkili olduğunu göstermektedir.

³ Karakuyu (2025, s. 316) tarafından verilen bilgilere göre Türkiye Türkçesi gramerlerinden farklı olarak Özbek Türkçesi gramerlerinde söz konusu örneklerin derin yapısında *e-* (*i-*) fiilinin olduğu görüşü hâkimdir. Bu durum, *güzel-ø* örneğini sürekli *güzeldir* üzerinden açıklamaya çalışmanın -aslında- sadece genelgeçer kabullerimizle ilgili olduğunu düşündürmesi bakımından kayda değerdir.

Kısaca, *-Dir* ekini, ek-fiilden ayrı bir terimle adlandırmak bir gereklilik değildir. Örneklerin art zamanlı gelişimi de göz önünde bulundurulduğunda başlangıçta birbirine alternatif iki yardımcı fiil vardır. Bu yardımcı fiillerin ikisi de isimleri yüklemleştirmek üzere kullanılmış ve ikisi de bu işlevini zaman içinde ekleşerek sürdürmüştür. Bu ortak noktadan dolayı “ek-fiil” terimi, her iki fiilin de ekleşmiş biçimlerini ifade etmekte yeterli görünmektedir.

2.2. Ek-fiilden Ayırt Edilmesi Gereken Yapı ve Kullanımlar

Bilindiği üzere yardımcı fiil konusu, sadece isimleri yüklemleştiren yardımcı fiillerle sınırlı değildir. Bunun dışında, daha başka işlevlerle kullanılan yardımcı fiiller de bulunmaktadır.

Bunların bir kısmı *arz et-*, *ihsan eyle-*, *kabul ol-*, *namaz kıl-*, *talim yap-* gibi fiil öbeklerinde yer alır. Bu gruptaki *et-*, *eyle-*, *ol-*, *kıl-*, *yap-* gibi yardımcı fiiller, alıntı bir isimden sonra gelir ve bu ismi kavram alanı bakımından bir kılış veya oluşu karşılayacak şekilde -yani, fiilleştirerek- yüklem yapar.

Bir kısım yardımcı fiil ise *söyleyecek ol-*, *söylemiş bulun-*, *uyuyor ol-*, *bakıp dur-* vb. örneklerde *-AcAk ol-*, *mİş bulun-*, *-yor ol-*, *İp dur-* vb. şekillerde görülür. Bu grupta ek ve fiil bütünleşmiş durumdadır. Yani, yardımcı fiil söz gelişi *ol-* şeklinde değil, *-yor ol-* şeklindedir. Bunlar, her zaman bir asıl fiilden sonra gelir ve bu asıl fiile çeşitli kipler yükler. Burada üzerinde duracağımız konu da temel olarak bu grupla ilişkilidir.

Bu gruptaki yardımcı fiiller, Delice (2022b, s. 303) tarafından “kiplik yardımcı fiiller” olarak adlandırılmıştır. Buna göre, söz konusu yardımcı fiillerin oluşumunda öncül bir kiplik ekiyle bir asıl fiil yan yana gelir. Kiplik eki, burada kendinden sonra gelen asıl fiilin anlamca boşalmasını sağlar ve bu fiille bütünleşir. Bunun sonucunda ise bir yardımcı fiil ortaya çıkar. *-mİş ol-*, *-Ar ol-*, *-yor ol-*, *-A bil-*, *-I ver-*, *-İp kal-* vb. yardımcı fiillerin hepsi, bu yolla oluşmuştur. Yani, söz gelişi *-A* şeklindeki bir kiplik ekiyle yan yana gelen *bil-* fiili, bu ekle bütünleşirken aynı zamanda bir anlam boşalmasına uğramış ve bunun sonucunda *-A bil-* şeklinde yeterlilik ifade eden bir yardımcı fiil ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde, *-Ar* şeklindeki kiplik ekiyle yan yana gelen *ol-* fiili, kendi sözlüksel anlamından uzaklaşarak bu ekle bütünleşmiş ve bunun sonucunda, *-Ar ol-* şeklinde sürerlilik veya tekrar ifade eden bir yardımcı fiil oluşmuştur. Burada görülen ekler, her ne kadar farklı yapılar içinde sıfat-fiil eki, zarf-fiil eki veya kip eki gibi işlevlerle kullanılıyor olsa da bu yapı içinde artık kendinden sonra gelen fiille anlamca bütünleşen ve bu fiille birlikte kullanılan bir “kiplik eki” işlevi kazanmıştır (Delice, 2021, s. 171; 2022b, s. 303).

Buna göre, *sorardı*, *soracaktı*, *sormuştu*, *soruyormuş* gibi fiil çekimlerine de bu açıdan bakıldığında yine benzer bir durumdan söz edilebilir. Yani, *sorardı* < *sor-ar i-di* gibi bir örnekte aslında doğrudan *i-* fiili yoktur. Bu örnekte *i-* asıl fiili, *-Ar* şeklindeki kiplik ekiyle bütünleşmiş ve böylece, *-Ar i-* şeklinde yeni ve farklı bir yardımcı fiil meydana gelmiştir. Aynı şekilde, *sormuştu* < *sor-muş i-di* çekimindeki *-mİş* eki de bir kiplik ekidir ve bu ekinin de yine *i-* fiiliyle bütünleşmesiyle *-mİş i-* şeklinde bir yardımcı fiil ortaya çıkmıştır. Bu gruptaki yardımcı fiillerin temel işlevi, birlikte kullanıldığı asıl fiile sürerlilik, bitiş, başlama, planlama, yaklaşma, devamlılık vb. kip anlamları yüklemektir. Buna göre, *sordu* gibi tek kipli bir fiil çekiminde *sor-* kökü ile *-DI* eki arasına söz gelişi *-Ar i-* şeklinde bir yardımcı fiil getirilir: *sor-ar i-di*. Böylece, mevcuttaki geçmiş zaman kipine bir de sürerlilik eklenmiş olur ve geçmiş zamanda sürerlilik ifade eden çok kipli bir fiil çekimi ortaya çıkar. Aynı şekilde, *sordu* çekiminde *sor-* kökü ile *-DI*

eki arasına *-mİş i-* şeklinde bir yardımcı fiil gelirse *sor-muş i-di* çekimi ortaya çıkar ve bu yeni çekim de geçmiş zamanda bitiş ifade eder. Örnekler bu şekilde değerlendirildiğinde burada düşen unsurun isimleri yüklemleştiren *i-* yardımcı fiiliyle aynı olmadığı görülür. Yani, burada *i-* yardımcı fiilinin doğrudan kendisi değil; *-Ar i-* veya *-mİş i-* gibi bir yardımcı fiilin birleşeni olan *i-* düşmektedir.

Sorardı, sormuştu, sorarmış vb. çekimler bu şekilde açıklandığında aynı sistem içinde *olmuştur, olacaktır, olmalıdır* gibi örnekleri de açıklamak mümkün olmaktadır. Yani, bu tip örneklerde de *dur-* asıl fiili, öncül bir kiplik ekiyle bütünleşmiş ve bu sırada, kendi sözlük anlamından uzaklaşmıştır. Bunun sonucunda ise *-mİş dur-*, *-AcAk dur-*, *-mAll dur-* şeklinde yardımcı fiiller oluşmuştur. Bunlar, geniş zaman kipindeki fiil çekimlerinde kök ile kip eki arasına geldiğinde söz gelişi *ol-muş dur-ur* şeklinde bir çekim ortaya çıkmış ve böylece, eylemin gerçekleştiğine dair ihtimal veya kesinlik bildiren ikinci bir kip fiile yüklenmiştir. Tek fark olarak burada birinci kipi veren *-Ur* geniş zaman eki düşmüş ve ikinci kipi veren *-mİş dur-* yardımcı fiilinin birleşeni olan *dur-* ekleşmiştir.

Özetlemek gerekirse *sorardı, sormuştu, soruyormuş* ve benzer şekilde *sormuştur, soracaktır, sormalıdır* gibi çok kipli fiil çekimlerinde yer alan yardımcı fiiller, doğrudan *i-* ve *dur-* fiilleri değildir. Bu gruptaki örneklerde *i-* ve *dur-* fiilleri, bir kiplik ekiyle bütünleşmiştir. Bunun sonucunda ise *-Ar i-*, *-mİş i-*, *-yor i-* veya *-mİş dur-*, *-AcAk dur-*, *-mAll dur-* vb. şekillerde yeni yardımcı fiiller ortaya çıkmıştır. Bu yardımcı fiiller, birlikte kullanıldıkları asıl fiillere çeşitli kipler yükler ve bu yönüyle, işlev bakımından da isimleri yüklem yapan *i-* ve *dur-* fiillerinden ayrılır. Bu sebeple, hem biçim hem de işlev olarak farklı olan bu gruptaki yardımcı fiilleri, isimleri yüklemleştiren yardımcı fiillerden ve buna bağlı olarak, ek-fiil konusundan ayırmak gerekir. “Ek-fiil” başlığı altında fiil çekimlerinde böyle bir kullanım biçiminin de olduğuna gönderme yapılsa bile bu kullanım, ayrıca ele alınmalı ve burada kısaca değindiğimiz tüm bu yapıların -aslında- tamamen ayrı bir çalışma konusu olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

3. Sonuç ve Öneriler

Türkçe gramerlerde ek-fiil konusuyla ilgili bir bilgi karmaşası vardır. Genellikle ek-fiilin ne olduğu, hangi biçimlerde görüldüğü, hangi dil kategorisinde yer aldığı ve hangi işlevleri gösterdiği gibi temel meselelerden kaynaklanan bu karmaşa, konunun tam olarak ve her zaman aynı şekilde anlaşılmasını güçleştirmektedir. Bu güçlüğü gidermek üzere ek-fiilin anlatımında şu hususlara dikkat edilmesi önerilmektedir:

1. *güzel idi* gibi örneklerde görülen *i-* fiili, isimleri yüklemleştiren bir yardımcı fiildir. Bu yardımcı fiilin *güzeldi* örneğindeki gibi düşmesi durumunda ise ek-fiilden söz edilebilir.

2. *i-* fiili, düştüğünde işlevini üzerine gelen eklere yükler ve böylece, kökü olmadan sadece aldığı eklerle görülür hâle gelir. Bu nedenle, *i-* fiilinin hangi ekleri aldığına göre ek-fiil de farklı biçimlerde görülebilir. Buna göre, *i-* fiili üzerine bir kip ve kişi eki aldysa bu fiilin düşmesiyle birlikte ek-fiil de [kip eki +kişi eki] biçiminde görülür: *güzeldim, güzelmişsin* vb. Sadece [kip eki] şeklinde olabilir: *güzeldi, güzelmiş* gibi. Sadece [kişi eki] şeklinde görülebilir: *güzelim, güzelsin* gibi. Yüklemleştirme bir yan cümlede gerçekleşmişse fiilimsi eklerinden de oluşabilir: *güzelken, güzelse* gibi.

3. Ek-fiil, *-Dir* biçiminde de görülebilir. “*Men Cebre`il turur-men (56-1); Yā Rebbī, sen bizim Rebbümüz erür-sen (273-5)*” (Eckmann, 2004) örneklerinde olduğu gibi *er-* ve *tur-* yardımcı fiillerinin her ikisi de aynı dizisel bağıntı içinde isimleri yüklemleştirme işlevini gösterdiğinden ve bu işlevi günümüzde ekleşerek devam ettirdiğinden “ek-fiil” adlandırması, her iki fiilin de ekleşmiş biçimlerini ifade etmekte yeterli görünmektedir.

4. Eski Türkçe *tur-* yardımcı fiilinin veya *-Dir* ek-fiilinin sadece üçüncü kişilerde kullanılması, Türkçenin her dönemi ve her lehçesi için geçerli bir kaide değildir. Türkiye Türkçesinde de birinci ve ikinci kişilerde *er-*; üçüncü kişilerde ise *tur-* fiilinden gelen ekleşmeler yerleşiklik kazanmış gibi görünür; ancak, bu konuda *güzeldirim (< güzel turur-men)* gibi örnekleri de göz önünde bulundurmamak gerekir.

5. *güzeldirim (< güzel turur-men)* gibi örneklerde *güzelimdir* şeklinde yer değiştirmeler olabilir. Yer değiştirme, *gelecektiler / geleceklerdi* gibi bazı fiil çekimlerinde de gözlenen bir hadisedir. *güzeldirim / güzelimdir* tipindeki örneklere de bu açıdan bakıldığında *-Dir* eki, sonradan eklenmiş bir ek olarak değil, en başından beri bu çekimin içinde yer alan bir unsur olarak görünmektedir.

6. *-Dir* ekinin kesinlik veya ihtimal ifade etmesi, bu ekin kategorisini değiştirmez. *güzel erür-men* ve *güzel turur-men* yapıları arasındaki tüm anlam farklılıklarını aynı dizisel bağıntıda kategoriye etkilemeyen anlamsal varyantlar olarak yorumlamak gerekir.

7. Üçüncü kişi çekiminde *güzel-ø* şeklindeki eksiz kullanımlar, *güzel turur-[ol]* çekimine dayanıyor olabileceği gibi, *güzel erür-[ol]* çekiminden de geliyor olabilir. Bu örnekler üzerinden kesin hükümler vermek güçtür. Bununla birlikte, burada isimleri yüklemleştiren bir unsurun varlığından *-art* zamanlı ve varsayımsal da olsa- yine söz edilebilir.

8. Ek-fiilin tek işlevi, isimleri yüklemleştirmektir. Bu sırada, ismin fiile dönüşmesi söz konusu değildir. “*Hava güzeldi.*” gibi bir örnek, bir kılış veya oluşu *-yani*, bir eylemi-karşılamaz. Bu örneklerde isimler, yüklem görevini üstlenirken yine isim olarak kalır ve isim cümleleri kurulur.

9. *sorardı* ve *olmuştur* gibi çok kipli fiil çekimleri, ayrı bir değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. *sorardı < sor-ar i-di* çekiminde doğrudan doğruya *i-* yardımcı fiilinden söz edilemez. Buradaki yardımcı fiil *-Ar i-* şeklindedir. *olmuştur < ol-muş dur-[ur]* çekimindeki yardımcı fiil de *dur-* şeklinde değil, *-miş dur-* biçimindedir. Yani, bu tür çekimlerde ek ve fiil bütünleşmiş durumdadır. Bu bütünleşmenin benzer örnekleri *-Ar ol-*, *-miş ol-*, *-yor ol-*, *-Ip dur-*, *-A bil-*, *-I ver-* gibi daha başka yardımcı fiillerde de görülür. Bunlar, birlikte kullanıldıkları asıl fiillere çeşitli kipler yükleyen yardımcı fiillerdir. Kısaca, burada hem biçim hem de işlevce farklı bir yardımcı fiil grubu vardır. Bu sebeple, bu tür yardımcı fiilleri, isimleri yüklemleştiren yardımcı fiillerden ve buna bağlı olarak, ek-fiil konusundan ayırmak gerekir.

Bu doğrultuda ek-fiil, basitçe “isimleri yüklemleştiren yardımcı fiillerin ekleşmiş biçimleri” olarak tanımlanabilir. Ek-fiil adlandırmasının özünde “fiillerin üzerine gelmesi gereken eklerin neden isimlerin üzerine geldiğini açıklama amacı” vardır ve ek-fiille ilgili tüm tanım, tasnif ve değerlendirmeler de buna göre olmalıdır.

Beyanlar

Telif Hakkı Beyanı: CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destekleyen Kuruluşlar: Çalışmada destekleyen kuruluşlar bulunmamaktadır.

Etik Onay ve Katılımcı Onayı: Çalışma etik onay ve katılımcı onayı gerektirmemektedir.

İntihal Beyanı: Bu makale intihal programıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

YZ Araçlarının Kullanımı: Yazar bu makalenin oluşturulmasında Yapay Zekâ (YZ) araçlarını kullanmadığını beyan etmektedir.

Kaynakça

- Adalı, O. (2004). *Türkiye Türkçesinde biçimbirimler* (2. baskı). Papatya.
- Aksu, R. (2019, 16-18 Ekim). *Ol- fiilinin Eski Anadolu Türkçesi metinlerindeki bildirme işlevi üzerine* [Sözlü Bildiri]. XI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, Samsun.
- Alyılmaz, C. (1994). *Orhun yazıtlarının söz dizimi*. (Tez No. 36617) [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi-Erzurum]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Atabay, N., Özel, S. ve Kutluk, İ. (2003). *Sözcük türleri* (2. baskı). Papatya.
- Balyemez, S. (2018). *Dil bilgisi üzerine açıklamalar* (3. baskı). Pegem.
- Banguoğlu, T. (1986). *Türkçenin grameri* (2. baskı). TDK.
- Baydar, T. (2012). +Dir bildirme eki üzerine. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 32, 37-54. <https://izlik.org/JA36YF83SP>.
- Benzer, A. (2010). -sA ekinin işlevleri ve dilek-şart ayrımı. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 28, 131-140. <https://izlik.org/JA82SX72YZ>.
- Bilgegil, K. (1964). *Türkçe dilbilgisi*. Dergâh.
- Boz, E. (2012). *Türkiye Türkçesi biçimsel ve anlamsal işlevli biçimbilgisi (tasnif denemesi)*. Gazi.
- Daşdemir, M. (2014). *Oklama yöntemiyle Türkçenin yapısal-işlevsel söz dizimi*. Eser.
- Delice, H. İ. (2007). *Türkçe sözdizimi* (3. baskı). Kitabevi.
- Delice, H. İ. (2021). Türkçede kiplik ekleri. A. Öztürk ve H. Yıldız (Ed.), *Prof. Dr. İsmail Doğan armağanı* (s. 167-176). Fenomen.
- Delice, H. İ. (2022a). Ek-fiil ve yardımcı fiil farklı kategori oluşturabilir mi?. *Prof. Dr. Kerime Üstünova armağanı* (s. 455-464). Efe Akademi.
- Delice, H. İ. (2022b). Türkçede yardımcı fiillerin görevleri ve sınıflandırılması. A. H. Özbek, H. Uzuntaş, A. Atıcı ve D. Atay (Ed.), *Prof. Dr. Ahmet Günşen armağanı* (s. 293-309). Paradigma.
- Demir, N. (2018). *Türkçe sözcük bilgisi*. Altınordu.
- Demir, T. (2006). *Türkçe dilbilgisi* (2. baskı). Kurmay.
- Develi, H. (1995). -sA eki nedir? Kip mi?, Zarf-fiil mi?. *İlmi Araştırmalar*, 1, 91-94. <https://izlik.org/JA95XG68LN>.
- Eckmann, J. (2004). *Nehcü'l ferâdis uştmahlarnıĝ açuq yolu (cennetlerin açık yolu) metin tıpkıbasım* (S. Tezcan ve H. Zülfikar, Haz.). TDK.
- Ediskun, H. (1963). *Yeni Türk dilbilgisi*. Remzi.

- Ergin, M. (1962). *Türk dil bilgisi* (2. baskı). İstanbul Matbaası.
- Ertane Baydar, A. S. (2016). i- fiili üzerine. *TÜRÜK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1(7), 164-171. <https://izlik.org/JA46ML26HC>.
- Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin grameri* (M. Akalın, Çev.). TDK.
- Gemalmaz, E. (2010). *Türkçenin derin yapısı* (C. Alyılmaz ve O. Mert, Haz.). Belen.
- Gencan, T. N. (1966). *Dilbilgisi*. Ahmet Sait.
- Göksel, A. ve Kerslake, C. (2005). *Turkish: a comprehensive grammar*. Routledge.
- Gülensoy, T. (2010). *Türkçe el kitabı* (6. baskı). Akçağ.
- Gülsevin, G. (1990). Türkçede -sa şart gerundiumu üzerine. *Türk Dili Aylık Dil Dergisi*, (467), 276-279.
- Gülsevin, G. (1997). Türkiye Türkçesindeki zaman ve kip çekimlerinde birleşik yapılar üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 45, 214-224. <https://izlik.org/JA64TD44LJ>.
- İlhan, N. (2009, 27-28 Ağustos). *Birleşik cümle kuruluşunda şart cümlesi ya da zarf grubu* [Sözlü bildiri]. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi (UTEK 2007), İstanbul.
- İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, S. (2013). *Dilbilim sözlüğü* (2. baskı). Boğaziçi Üniversitesi.
- Johanson, L. (2000). Traces of a Turkic copula verb. *Turkic Languages*, 4, 235-238.
- Kara, M. (2005). *Türkmen Türkçesi grameri*. Gazi.
- Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin dil bilgisi* (2. baskı). Akçağ.
- Karahan, L. (1994). -sa / -se eki hakkında. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, (516), 471-474.
- Karakuyu, M. (2025). Özbek Türkçesinde koşaç ve olumsuz biçimi emas, bo‘l- kopulatif eylemi, bor ve yo‘q cümleleri üzerine. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 22(2), 309-326. <https://doi:10.58785/mtad.22.2025.2.17>.
- Koç, N. (1992). *Açıklamalı dilbilgisi terimleri sözlüğü*. İnkılap.
- Korkmaz, Z. (2007a). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi* (2. baskı). TDK.
- Korkmaz, Z. (2007b). *Gramer terimleri sözlüğü* (3. baskı). TDK.
- Kornfilt, J. (1996). On copular clitic forms in Turkish. *ZAS Papers in Linguistics*, 6, 96-114. <https://doi.org/10.21248/zaspil.6.1996.762>.
- Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. Routledge.
- Özalan, U. (2014). *Türk dilinde cevheri ek fiil*. (Tez No. 354887) [Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi-Sakarya]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Sarıyev, B. ve Güder, N. (1998). *Türkmencenin grameri (morfoloia: şekil bilgisi)*. MYB.
- Savran, H. (2008). Türk dilinde “+Dır” bildirme eki ve “+Dır” bildirme ekiyle yapılan belirsizlik kelimeleri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(14), 163-188. <https://izlik.org/JA75PJ66RF>.
- Tekin, T. (2016). *Orhon Türkçesi grameri*. TDK.
- Topal, E. (2012). Türkçede ek fiil i- üzerine düşünceler. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(2), 649-654. <https://izlik.org/JA93MC89ZP>
- Topaloğlu, A. (1989). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Ötüken.

- Turan, Z. (1996). Eski Anadolu Türkçesinde ol- cevheri fiili. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 44, 265-289. <https://izlik.org/JA88YK84JT>
- Underhill, R. (1985). *Turkish grammar* (4. baskı). The MIT Press.
- Uygur, C. V. (2008). *Türkmençe (Türkmen Türkçesi)*. Fakülte.
- Uzun, N. E. (2004). *Dünya dilinden örneklerle dilbilgisinin temel kavramları: Türkçe üzerine tartışmalar*. Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
- Üstünova, K. (2010). *Dil bilgisi sorunları*. Kesit.
- Vardar, B. (2007). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü* (2. baskı). Multilingual.
- Vural, H. (2013). Türkçede yardımcı fiil-ek fiil meselesi ve bir terim önerisi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 42-49. <https://izlik.org/JA42BF48TT>.
- Yavuz, K., Yetiş, K. ve Birinci, N. (2007). *Üniversite Türk dili ve kompozisyon dersleri*. Beşir.
- Yener, M. L. (2018). Türkçede ek eylemin işlevi: ad tümcelerini yeniden düşünmek. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 134-152. <https://doi.org/10.29000/rumelide.454254>.
- Yücel, B. (2000). Türkiye Türkçesinde zarf-fiil eklerinin yapı bakımından sınıflandırılması üzerine. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 9, 75-114.
- Zülfikar, H. (1980). *Yabancılar için Türkçe dilbilgisi* (3. baskı). Ankara Üniversitesi.

Extended Abstract

When we look at how the concept of “substantive verb” is explained in Turkish grammars, there seems to be a consensus that there is a substantive verb in examples such as *güzeldi*. However, in examples like *güzel idi* it is difficult to talk about a common discourse on whether *i-* verb is a substantive verb or an auxiliary verb. Additionally, the answers to the following questions are unclear: “Does substantive verb turn nouns into verbs?”, “In an example like ‘*Hava güzelse dışarı çıkarız*’, why doesn’t the substantive verb make the noun the predicate?”, “In examples like *güzeldir*, is *-Dir* a copula?”, “Is there a copula in examples like *güzelim*, *güzelsin*, *güzeliş*, *güzelsiniz*?”, “What is the difference between copula and substantive verb?”, “Is there a substantive verb in examples like *gelmişti*, *gelmiştir*?” etc. We believe that all these problems can be solved with the following conceptual framework:

The substantive verb can be explained mainly through the following two verbs: *i-* and *dur-*. Here, we will focus on the verb *i-* first, then *dur-*.

Verb *i-*, which has come down to us today with the change from Old Turkish to *er->ir->i-*, has not yet turned into a suffix in this form. So, at this stage it is still a verb. Therefore, in examples like *güzel i-di*, verb *i-* is an auxiliary verb. If the verb *i-* disappears, a substantive verb appear, such as: *güzeldi*. When the verb *i-* disappears, this verb transfers its function to the suffix added to it. Thus, this suffix expresses the function of the verb *i-* as well as its own function. In the example *güzeldi*, the suffix *-di* fulfills both the function of the verb *i-*, which makes nouns predicates, and the past tense. Therefore, in this example, the suffix *-di* is now a substantive verb. The term “substantive verb” explains why the suffixes that should come after verbs come after nouns. In this case, it is necessary to look at the suffixes that the verb *i-* can take in order to determine in which forms the substantive verb can be seen. When we look at this, this issue can be addressed in two groups according to whether the verb *i-* makes nouns predicate in a main and internal clause or in a subordinate clause:

1. If the noun is the predicate in the main or auxiliary clause, the substantive verb appears in the following forms:

1.1.It can be in the form of [Modal Suffix + Personal Suffix]: *güzelmışim*, *güzelmışsin*, *güzelmışsiz*, *güzelmışsiniz*, *güzelmışler*; *güzeldim*, *güzeldin*, *güzeldik*, *güzeldiniz*, *güzeldiler*. In these examples, after the verb *i-* disappears, it transfers its function to the mood and person suffixes added to it. Thus, the substantive verb appears in the form of mood and person suffixes.

1.2. It can only be in the form [Modal Suffix]: *güzelmiş; güzeldi*. In these examples, after the verb *i-* disappears, it transfers its function to the mood suffixes added to it. Thus, the substantive verb appears only in the form of mood suffixes.

1.3. It can only be in the form [Personal Suffix]: *güzelim, güzelsin, güzeliz, güzelsiniz*. When we look at these examples diachronically, we see that the verb *i-* and the present tense suffix have disappeared: *güzel erür men*. So, after the verb and present tense suffixes disappeared, these elements transferred their functions to the personal suffix. Therefore, in such examples, the personal suffixes have the function of both the verb *i-*, which makes nouns predicates, and the present tense suffix, in addition to their own functions. Thus, the substantive verb appears only in the form of person suffixes.

2. When substantive verb makes nouns as predicates in a subordinate clause, slightly different examples emerge. In subordinate clauses, the verb *i-* takes the adverbial suffixes *-ken* or *-sa* to make the nouns predicate in the sentence: “*Biz çocuk iken bilgisayar yoktu*” and “*Herkes hazır işe başlayabiliriz*”. In such examples, the verb *i-* disappears and transfers its function to the adverbial suffix.

Verb *dur-* is the second verb that needs to be considered in this regard, as mentioned above. The present tense of this verb in the form of *durur* has changed to the suffix *-Dir*, as seen in the following examples: *güzeldir, güzeldirler*. This suffix is a different form of the substantive verb. The auxiliary verbs *i-* and *dur-* are two paradigmatic elements that make nouns a predicate in the sentence. Therefore, just as they were both called “auxiliary verbs” before, they should also be called “substantive verb” after transforming to a suffix. That is, different terms should not be used for these two elements.

Apart from these, multimodal verb conjugations like the following should be evaluated separately: *sorardı, olmuştu*. In these verb conjugations there is an auxiliary verb as follows: *sor-ar i-di* and *ol-muş dur-ur*. In other words, the verbs *i-* and *dur-* are integrated with a premise affix: *-Ar i-, -miş dur-*. As such, they are now a different kind of auxiliary verb. The function of these types of auxiliary verbs is to add a new mood. They are a different group from auxiliary verbs that make nouns predicates. In the example *sor-ar i-di*, the auxiliary verb *i-* does not disappear; the component *i-* of the auxiliary verb *-Ar i-* disappears. In the example *ol-muş dur-ur*, the auxiliary verb *dur-* does not become a suffix; the component of the auxiliary verb *-miş dur-* becomes a suffix.

In this respect, “substantive verb” can simply be defined as “the affixed forms of auxiliary verbs that make nouns predicates”. The term “substantive verb” is needed to explain why the suffixes that need to be added to verbs are added to nouns. For this reason, when defining the substantive verb, this purpose should be taken into consideration and the definition should not go beyond this purpose.